

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
GRAFIČKI FAKULTET ZAGREB

ZAVRŠNI RAD

Ana Krapec

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
GRAFIČKI FAKULTET ZAGREB

Smjer: Dizajn grafičkih proizvoda

ZAVRŠNI RAD
LIKOVNA REALIZACIJA GROTESKNIH
MOTIVA

Mentor:

ak. slik. Josip Jozić

Student:

Ana Krapec

Zagreb, 2020.

SAŽETAK

U ovom završnom radu opisuje se proces realizacije grotesknih motiva uz pomoć grafičkih tehnika. Tehnike originalne grafike podrazumijevaju način izrade umjetničkih dijela indirektnim postupkom. Postoje mnoge različite tehnike izrade: drvorez, bakrorez, linorez, bakropis, suha igla, rezervaš, litografija, a u ovom radu motivi će biti realizirani kroz tehnike suhe igle, bakropisa te njihovom kombinacijom. Osim teorijskog dijela povijesti grafike i groteske, rad se također sastoji od eksperimentalnog dijela u kojem je detaljno opisan postupak izrade te analize portreta kroz pojam groteske.

Ključne riječi: grafika, portret, bakropis, suha igla, groteska

ABSTRACT

In this final paper I will describe the process of creating grotesque motifs using printmaking techniques. Such techniques imply using indirect means of creating artwork. There are many different techniques: Woodcut, engraving, linocut, etching, drypoint, *réserve*, lithography. In this paper, the various motifs are achieved using the drypoint technique, engraving, and a combination of the two. Apart from a history on printmaking techniques and the grotesque, this paper also consists of an experimental segment describing in detail the procedure of making and analysing portraits through the notion of the grotesque.

Keywords: printmaking techniques, portrait, etching, drypoint, grotesque

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. TEORIJSKI DIO.....	2
2.1. Povijest grafike.....	2
2.2. Visoki tisak.....	3
2.2.1. Drvorez	3
2.2.2. Linorez.....	4
2.3. Duboki tisak	4
2.3.1. Suha igla	5
2.3.2. Bakropis.....	6
2.4. Plošni tisak	6
3. POVIJESNA ULOGA GROTESKE	7
4. PRAKTIČNI DIO	9
4.1. Prvi rad	9
4.1.1. Prijenos skice, lakiranje i jetkanje	10
4.1.2. Nanos boje i otiskivanje	11
4.1.3. Gotovi otisak	11
4.2. Drugi rad	12
4.2.1. Skica	12
4.2.2. Izrada i otiskivanje	12
4.3. Treći rad	14
4.3.1. Skica	14
4.3.2. Postupci izade i otiskivanje	14
5. REZULTATI I RASPRAVA.....	16
5.1. Analiza prvog rada	16
5.2. Analiza drugog rada	17
5.3. Analiza trećeg rada.....	18
6. ZAKLJUČAK.....	19
7. LITERATURA	20

1. UVOD

Riječ grafika vuče svoje korijenje iz grčkog jezika, a označava granu likovne umjetnosti. Grafika predstavlja tehnike umnožavanja crteža putem matrice, a motiv se otiskuje na papir. S obzirom na svestranost tehnike u ovome radu bit će prikazani motivi koji odstupaju od klasične estetike ljepote. Takav prikaz naziva se groteskom i predstavlja alternativu klasičnim prikazima lijepog. Cilj je ovog završnog rada prikazati cijeli postupak izrade grotesknih motiva kroz tehnike suhe igle i bakropisa te važnost takvih motiva u umjetnosti te je staviti u kontekst povijesti i ljudske percepcije.

2. TEORIJSKI DIO

Riječ grafika dolazi iz grčke riječi *grafein* što znači pisati, urezivati. Spada pod granu likovne umjetnosti u koju ubrajamo tehnike poput drvoreza, linoreza, bakroreza, bakropisa, akvatinte, suhe igle, monotipije, litografije i mnoge druge. Ono što je karakteristično za grafiku je mogućnost umnožavanja crteža putem matrice. Također mnogo različitih materijala koristi se pri izradi matrica: drvo, kovine, kamen. Izbor materijala ovisi o prethodno navedenim tehnikama. Otisak nastaje premazivanjem matrice bojom i otiskivanjem na adekvatan materijal. Prema načinu obrade matrice, grafika se dijeli na visoki tisak (drvorez i linorez), duboki tisak (bakropis i bakrorez) i plošni tisak (litografija). Svaki grafički instrument ima svoju originalnost u strukturi podloge na kojoj grafičar radi, alata kojim crta ili slika, boje kojom štampa i papira na kojem otiskuje svoj rad [1].

2.1. Povijest grafike

Krajem srednjeg vijeka bilježimo pojavu grafike u Europi. Prema nekim izvorima grafika je postojala puno prije u Kini i određenim dijelovima Azije kao što su Japan i Vijetnam. U Europi grafika je bila usko povezana uz proizvodnju papira. Među prvim tehnikama bio je drvorez, razvijen početkom 15. Stoljeća. Nedugo nakon drvoreza razvile su se tehnike bakroreza i bakropisa koje su isprva služile za reproduciranje igračih karata i kalendara, a kasnije i za ilustriranje tiskanih knjiga.

Slika 1 – Drvorez u boji, Katsushika Hokusai, Veliki val kod Kanagawe

2.2. Visoki tisak

Tiskovna forma za tehniku visokog tiska sadrži tiskovne elemente koji su uzdignuti u odnosu na slobodne površine. Boja se s tiskovnih elemenata prenosi izravno ili neizravno na podlogu.

Najzastupljenije tehnike visokog tiska u grafičkoj umjetnosti su:

- 1.) Drvorez
- 2.) Linorez

2.2.1. Drvorez

Drvorez ili ksilografija tehnika je visokog tiska čija je matrica načinjena od drveta, a tiskovni elementi povišeni. Jedna je od najstarijih tiskarskih tehnika. Glatka drvena ploča premazuje se razrijeđenom bijelom temperom na koju se tušem nanosi crtež, odnosno površine koje će biti otisnute. Nepokrivena mjesta izdubljuju se otprilike 2 mm. Nakon što je ploča izdubljena premazuje se bojom te tiska na tipografskome stroju [6].

Slika 2 - Drvorez, Dürer, Navještenje

2.2.2. Linorez

Linorez je grafička tehnika visokog tiska, a svoju je primjenu doživio tek oko 1900. godine, do tada linoleum se koristio uglavnom za pokrivanje podova.

Izrada otiska počinje od matrice na koju se ucrtava skica, a zatim nožićima izdubljuje. Nakon što se završi s rezbarenjem slijedi nabojevanje matrice. Boja se prvotno razribava, a zatim valjcima nanosi na površinu. Obojena matrica pokriva se papirom te glača kružnim pokretima žlicom. [8.]

Slika 3 – Linorez, Otto Mueller, Jahresmappe

2.3. Duboki tisak

Duboki tisak je tehnika tiska pri kojoj se slobodne površine nalaze na osnovnoj razini, a tiskovne površine su udubljene. U udubine se utrljava boja, a sa slobodnih površina boja se odstranjuje, zatim se preko matrice prislanja vlažan papir te zajedno prolaze kroz prešu pod vrlo visokim pritiskom. Vlažan papir ulazi u sve udubljene dijelove i prima boju na sebe. Tiskovne površine izdubljene su mehanički ili djelovanjem kemikalija. U 15. stoljeću grafičari su koristili bakrene ploče, no danas se osim bakra koriste cinčane, željezne, mesingane, aluminijske i druge.

Također je važno obraditi ploču prije prijenosa likovnog motiva. Taj postupak se vrši grubljim i finijim brusnim papirom kako bi se izravnala oštećenja i neravnine. Nakon brušenja na ploču se nanosi sredstvo za čišćenje. Kako se ne bi oštetio filc pri tiskanju, potrebno je obraditi kuteve ploče do kosine od 45°.

Duboki tisak dijeli se na dvije osnovne tehnike :

- 1.) Suhe tehnike – mehanička priprema matrice (suha igla, bakrorez)
- 2.) Tehnike jetkanja – matrica se priprema kemijski, na nju djeluje kiselina koja stvara udubine (bakropis, akvatinta, reservaš)

2.3.1. Suha igla

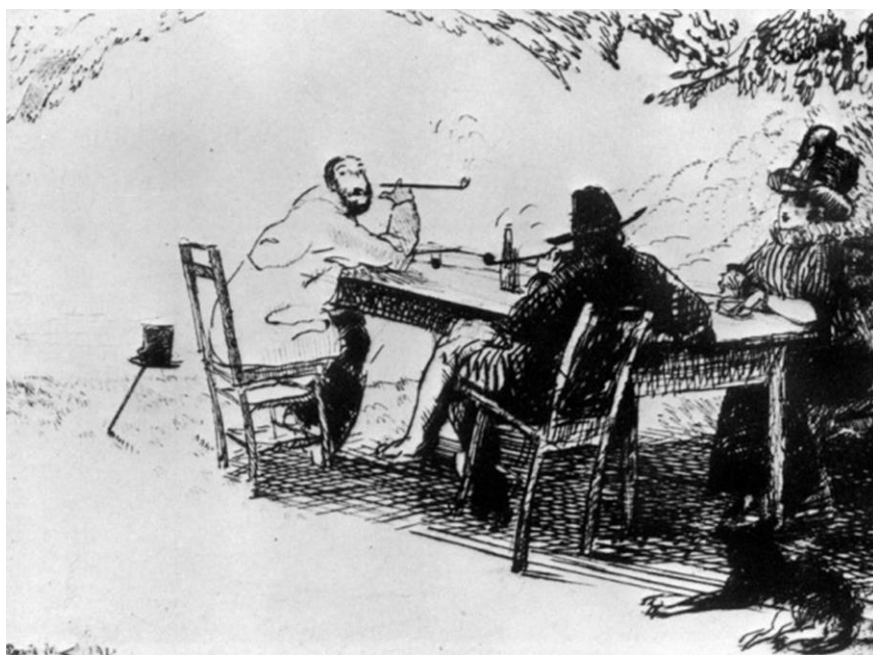
Suha igla je grafička tehnika dubokog tiska koja je razvijena iz tehnike bakroreza, poznata je od 15. stoljeća. Kao podloga se koriste materijali poput bakra, cinka ili alumnija, a alat kojim se vrši udublјivanje je čelična igla. Prije samog prijenosa crteža, ploču je također potrebno očistiti i pripremiti za rad. Igla je čelična i oštra, a drži se slično olovci. O kutu i pritisku ovisi dubina nastalog žlijeba na ploči. Tiskarska boja nanosi se jednako kao i kod bakropisa, dok se otiskivanje vrši pod nešto slabijim pritiskom.

Slika 4 – Suha igla, Dimitrije Popović, *Omaggio a Leonardo*

2.3.2 Bakropis

Bakropis se razvio u 14. st. iz oružarskoga zanata [3]. Grafička je tehnika dubokoga tiska, a izvodi se iglom na potpuno ravnoj bakrenoj ploči prevučenoj slojem tzv. crnoga voska. [4.] Danas se češće koriste ploče od cinka nego bakra. Na sloj voska urezuje se crtež, a zatim se ploča stavlja u kiselinu koja izjeda bakar na površinama gdje je uklonjen vosak. Za jetkanje cinka i bakra može se upotrijebiti dušična kiselina (HNO_3). Kada se dobije zadovoljavajuća gradacija između tamnih i svijetlih dijelova uklanja se lak, a matrica postaje spremna za otiskivanje. Matrica se premazuje tiskarskom bojom te ona ulazi u udubine, a sa slobodnih površina se dobro očisti. Na ploču se polaže vlažan papir zbog elastičnosti. Papir i matrica zajedno prolaze kroz prešu pod velikim pritiskom.

Slika 5 – Bakropis, Miroslav Kraljević, Na izletu

2.4. Plošni tisak

Najpoznatija tehnika plošnog tiska u grafici je litografija. Po kamenoj ploči oslikava se motiv masnom kredom, a zatim se dijelovi bez crteža kemijski obrađuju otopinom arapske gume, tako slobodni dijelovi postaju odbojni na masnoću. Masno bojilo nanosi se na tiskovnu formu te se prima samo na tiskovne elemente.

3. POVIJESNA ULOGA GROTESKE

Riječ groteska dolazi iz Talijanske riječi *grottesco* što znači čudesno, prekomjerno, iskrivljeno. Cilj groteske je fantastična izobličenost stvarnosti koja daje komičan ili zastrašujuć dojam. Groteska se, po tumačenju E. R. Curtiusa i G. R. Hockea, postavlja kao estetička alternativa klasicističkom idealu čistoće, osobito u prijelaznim razdobljima, primjerice kasne antike, kasnoga srednjeg vijeka, manirizma, romantizma ili avangarde, kada se preispituju uspostavljeni estetički kanoni [5]. Kako je ljepota rezultirala harmonijom dijelova lica i tijela, tako je ružnoća posljedica njihovog nesklada. Najznačajnija uporaba ružnoće bila je znak izopačenosti te je upravo groteskno lice služilo kao simbol zla u europskoj umjetnosti. Među likovnim umjetnicima poznati su nositelji grotesknog izraza: H. Bosch, P. Bruegel, S. Dalí. Najčešći prikazi bili su oni demona ili starijih žena.

Slika 14 – Quentin Matsys, Groteskni portret starice (Ružna vojvotkinja)

Slika 15 - Albrecht Dürer, *Avarice*

Komični izraz groteske bio je znatno manje prakticiran kroz likovnu umjetnost, a više kroz satirične priče i pjesme. Groteskni portreti Leonarda da Vincija bazirali su se na distorziji četiri elementa: čela, nosa, usta i brade. Njegovo proučavanje ta četiri elementa objašnjava oblik grotesknih glava. Groteskne studije Leonarda da Vincija izrađivane su u vrlo kratkom vremenu što također objašnjava satiričan i neozbiljan umjetnikov pristup prema takvim motivima [6]. Groteskni prikazi kontradiktorni su svemu onomu što nam priroda i društvene norme čine prihvatljivim. Kod promatrača takvi prikazi izazivaju niz emocija, od gađenja i neprijatnosti do zabave i zadovoljstva.

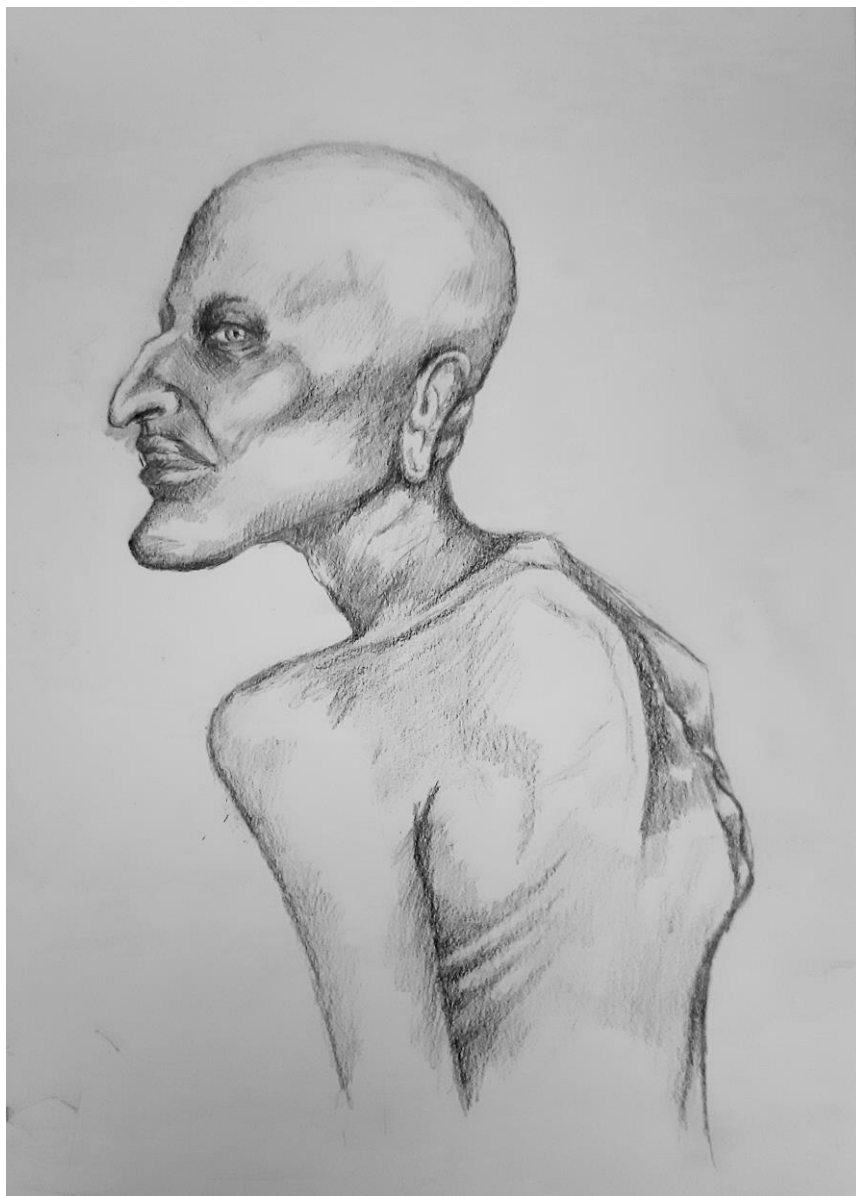

Slika 16 – Leonardo da Vinci, Studija pet grotesknih glava i tri muške glave u profilu

4. PRAKTIČNI DIO

Za praktični dio ovog rada korištene su dvije grafičke tehnike: suha igla i bakropis. Cilj praktičnog dijela bio je prikazati motive groteske koji se svojim oblikom razlikuju od klasične estetike ljepote.

4.1. Prvi rad

Slika 6 – Skica prvog rada

4.1.1. Prijenos skice, lakiranje i jetkanje

Odabrani format ploče bio je 12,5 x 16 cm. Prije nanosa crteža ploču je bilo potrebno zaštititi asfaltnim lakom. Nakon što se lak na površini pločice osušio prelazi se na prijenos skice. Pomoću indigo papira izvučene su glavne linije crteža, a nakon toga gravirnom iglom uklanja se lak s površina koje je potrebno jetkati. Iglom se prelazi vrlo lagano preko površine laka, bez prevelikog pritiska. Nakon što je crtež u potpunosti prenesen, pločica se polaže u razrijeđenu nitratnu kiselinu. Vrijeme jetkanja je individualno te ovisi o motivu, no u ovom slučaju trajalo je 5 minuta. Nakon jetkanja, pločica se ispire pod vodom, a zaštitni sloj laka uklanja se petrolejem.

Slika 7 – Pločica s motivom nakom jetkanja

4.1.2. Nanos boje i otiskivanje

Nakon što je jetkanje u kiselini provedeno i pločica očišćena slijedi nanašanje boje. Nanosi se crna boj za duboki tisk. Laganim pokretima utiskuje se boja pomoću tkanine namotane u rolu. Pošto su i slobodne površine zahvaćene bojom, potrebno ih je očistiti. Čišćenje se vrši novinskim papirom koji se trlja po površini dok se ne dobije željeni rezultat. Nakon što je višak boje uklonjen, uzima se prethodno namočen papir i stavlja preko pločice. Važno je da papir bude vlažan kako bi upio boju iz svih udubljenih dijelova. Papir i pločica idu pod prešu gdje se pod pritiskom stvara otisak.

4.1.3 Gotovi otisak

Sveukupno je bilo četiri probna otiska i pet glavnih otisaka.

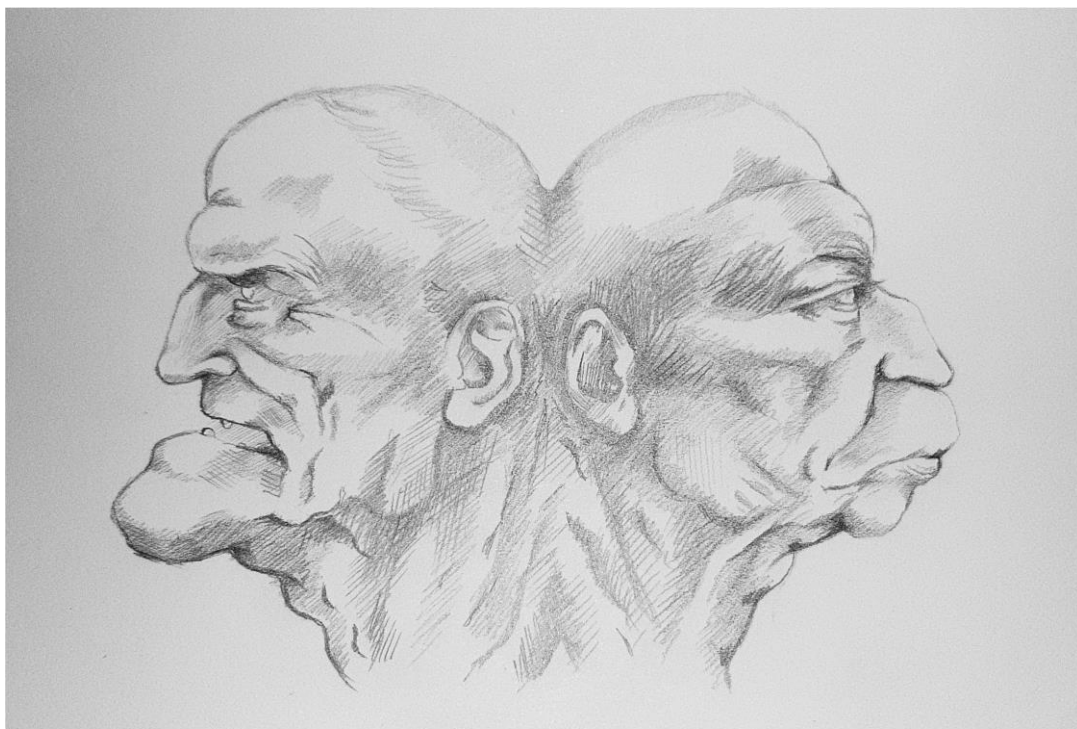

Slika 8 – Otisak prvog rada

4.2. Drugi rad

Motiv drugog rada dvije su glave spojene putem dijelova zatiljne kosti lubanje i vrata. Svaki od likova okrenut je prema drugačijem smjeru, različitih izraza lica.

4.2.1. Skica

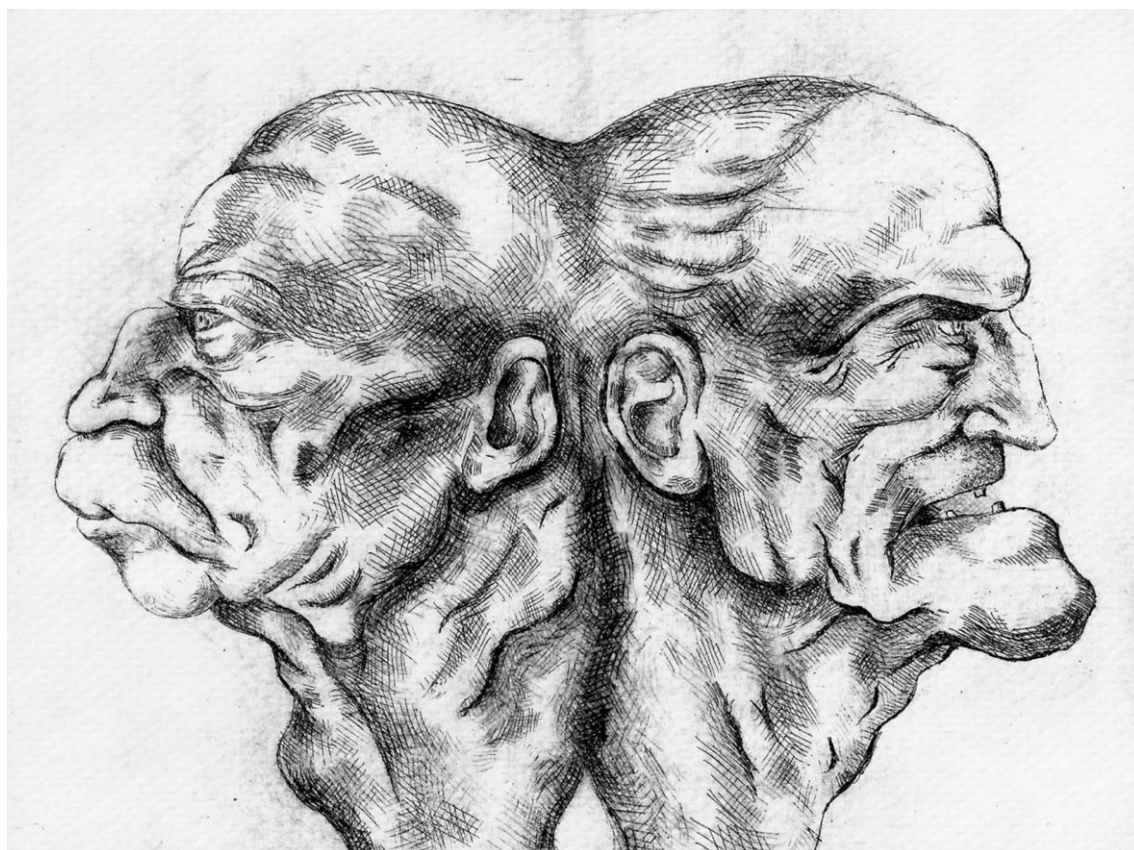
Slika 9 – Skica drugog rada

4.2.2. Izrada i otiskivanje

Dimenzija pločice ostala je ista kao i prvog rada: 12,5 x 16 cm, ali za razliku od prethodnog rađena je u horizontalnom smjeru zbog smještaja motiva. Postupak prijenosa skice ostao je jednak kao i u prošlom radu. Prvo se nanio vosak, a zatim iglom uklonio s dijelova koje je potrebno jetkati. Nakon jetkanja primjenjuje se tehnika suhe igle radi ostvarivanje kontrasta dijelova lica.

Slika 10 – Jetkanje druge pločice

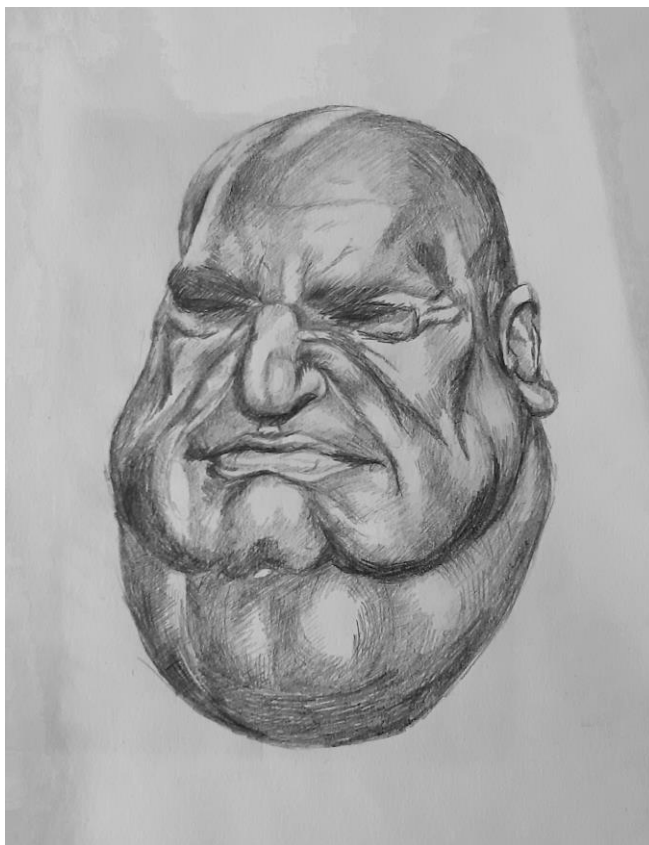

Slika 11 – Otisak drugog rada

4.3. Treći rad

Za treći rad odabran je motiv muške glave namrštenog izraza lica te prekomjerno naglašenih dijelova lica, posebice brade.

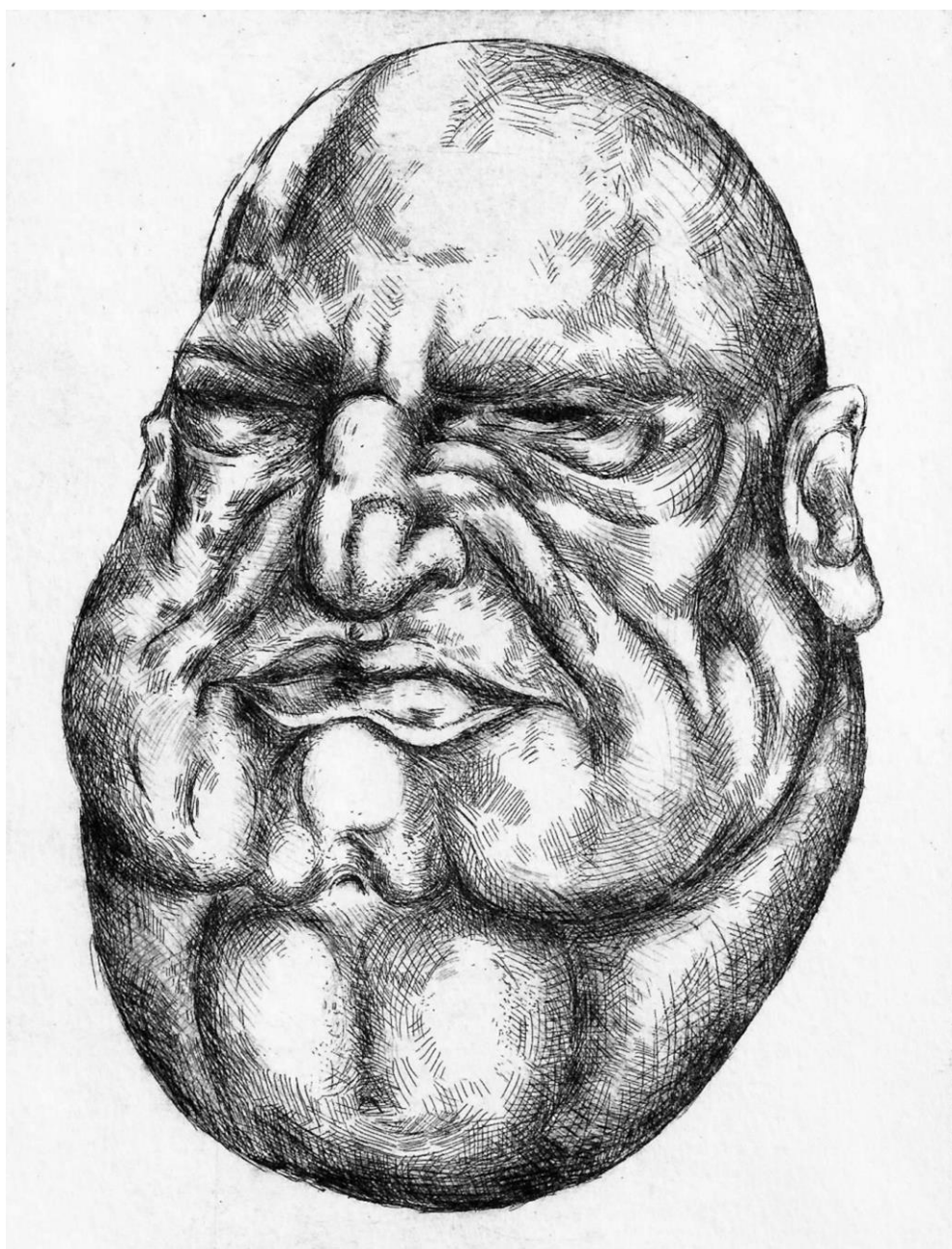
4.3.1. Skica

Slika 12 – skica trećeg rada

4.3.2. Postupci izade i otiskivanje

Odabrani format ostao je isti kao i kod prethodnog: 12,5 x 16 cm. Nakon što se pločica zaštitila lakom, a crtež iscrtao iglom nastupio je proces jetkanja. Nakon jetkanja zbog nedovoljnog kontrasta između određenih dijelova čela, nosa, usta i vrata bilo je potrebno dodatno obraditi pločicu tehnikom suhe igle. Nakon što je mehanička obrada postizanja željenog motiva bila gotova prelazi se na otiskivanje. Nanošenje boje odrađivalo se jednako kao kod prvog i drugog rada. Prilikom probnih otisaka kontrast između određenih dijelova grafike nije bio dovoljan te se dodatno obrađivalo suhom iglom kako bi se postigao željeni rezultat.

Slika 13 – Otisak trećeg rada

5. REZULTATI I RASPRAVA

5.1. Analiza prvog rada

Prvi rad rađen je prema fotografiji Elliota Josepha Rentza, umjetničkog imena Alexis Stone.

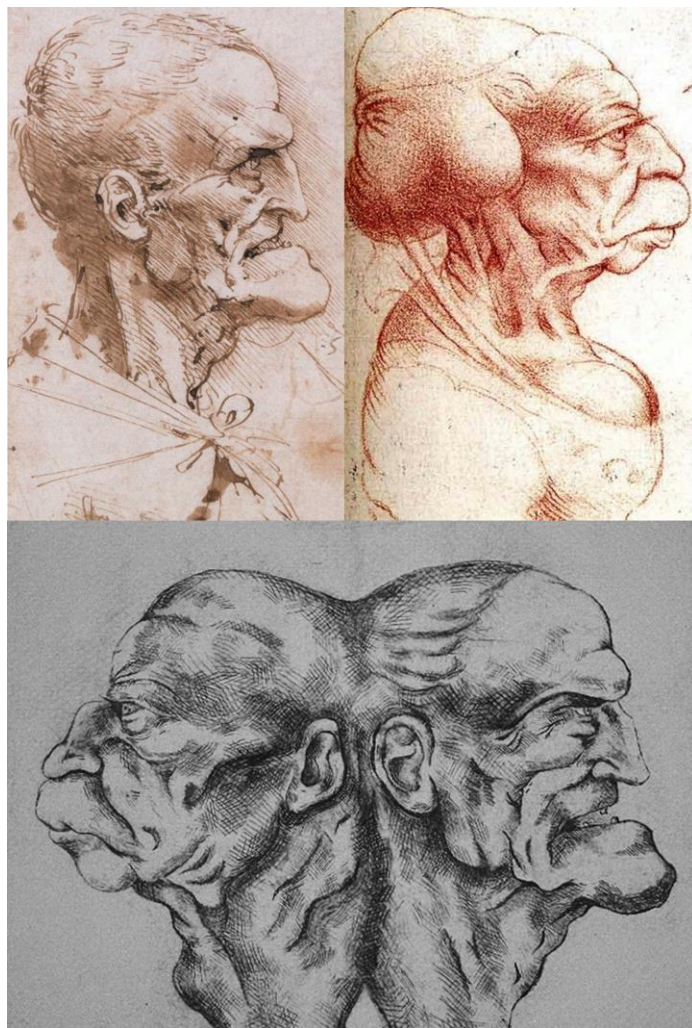

Slika 17 – Usporedba fotografije Alexis Stone i prvog otiska

Iako je fotografija nastala 2019. godine koristeći šminku i specijalne efekte izrazito podsjeća na groteskne studije skica te je upravo iz tog razloga poslužila kao inspiracija za prvi rad. Određene proporcije bilo je potrebno prilagoditi formatu matrice, pa je tako širina leđa i glave nešto manja nego na originalnoj fotografiji. S obzirom da je grafika rađena u crno bijeloj boji oduzet je detalj krvi oko usta te su dodane žile na tijelu kako bi se popunila površina kože elementima, a pozadina iscrtana kružnicama radi postavljanja ritma. Cilj otiska bio je naglasiti jezivi moment koji predstavljaju koščata, pogrbljena bića često prikazivana u filmovima strave i fantastike. Kao jedan od primjera iz filmske umjetnosti je lik *Smeagolla* iz *Gospodara prstenova* čiji izgled dočarava i njegov sam karakter, pa bi se moglo reći da su groteskni likovi poput ovih odabrani upravo kako bi promatrači bez previše razmišljanja sami mogli zaključiti o osobinama lika na temelju izgleda.

5.2. Analiza drugog rada

Drugi rad inspiriran je dvjema grotesknim studijama glava Leonarda da Vincija. Na otisku glave nisu razdvojene već spojene putem dijelova zatiljne kosti lubanje i vrata kako bi se još više naglasio aspekt groteske. Cilj rada bio je ujediniti dva groteskna motiva koja sadrže kontrastne elemente lica. U ovome slučaju crte lica dvaju likova međusobno su dijametralne. Fokus je također bio na naglašavanju bora kako bi se dočarala tekstura kože te vizualno prikazao elasticitet. Bore također prikazuju starost koja se percipira kao groteskna.

Slika 18 – Usporedba dviju grotesknih glava i drugog otiska

5.3. Analiza trećeg rada

Kod trećeg rada imitirani su teorijski elementi groteske kao što su prekomjerna naglašenost veličine nosa, čela, brade, podbratka i bora lica. Ovaj je rad sinteza svih prošlih radova te nije inspiriran specifičnim povijesnim djelom ili fotografijom. Prikazana je ćelava lebdeća ljudska glava namrštenog pogleda, naboranog lica i neprijateljskog dojma. Figura podsjeća na razne pop-kulturne likove sa zloćudnim karakteristikama. Za razliku od prošlog rada bore nisu uzrokovane starošću već debljinom i mrštenjem lica subjekta. U usporedbi s prethodna dva rada ovaj je najmanje karikiran te ne sadrži elemente fantastike.

6. ZAKLJUČAK

Kombinacijom praktičnog i teorijskog dijela cilj je bio naglasiti važnost estetski neprivlačnih motiva u umjetnosti te dati primjere kako je odmicanje od klasičnih ideala ljepote i danas prisutno. Kroz povijest, groteska se javlja kao alternativa idealu ljepote, a najčešći prikazi su oni demona, pogotovo kroz religijska djela. Radovima se htjelo prikazati glavne motive koji se smatraju grotesknima te sastavljaju groteskni lik. Prednost tehnike suhe igle i bakropisa je mogućnost naglašavanja detalja, teksture i volumena tankim linijama i šrafurama. Linijski pristup iscrtavanja motiva potencirao je dojam groteske kroz prenaplašene ljudske nesavršenosti kao što su bore, oči i emocije. Groteska i danas pobuđuje interes umjetnika zbog toga što im omogućuje prikaz motiva koji nisu prisutni na idealnim ljudskim likovima. To su aspekti poput starosti, debljine, ljutnje, pothranjenosti, pogrbljenosti i netipičnih crta lica. Takvi detalji predstavljaju dodatan izazov u stvaranju djela te se ističu među drugim radovima zbog relativno male učestalosti u umjetničkom izražaju.

7. LITERATURA

1. Matko Peić (1968.), *Pristup likovnom djelu*, Školska knjiga, Zagreb

2. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=23038>

Hrvatska enciklopedija – Grafika, 5. 5. 2020.

3. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=5389>

Hrvatska enciklopedija – Bakropis, 5. 5. 2020.

4. <http://proleksis.lzmk.hr/47624/>

Proleksis – Suha igla, 28. 6. 2020.

5. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=23517>

Hrvatska enciklopedija – Groteska 28. 6. 2020.

6. Martin Clayton, *Leonardo da Vinci: The Divine and the Grotesque*

7. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=16358>

Hrvatska enciklopedija – Drvorez 28. 6. 2020.

8. <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=36670>

Hrvatska enciklopedija – Linorez 28. 6. 2020.